

Küresel Dünyada Küçük Dini Grupların Varoluşsal Sorunları ve Entegrasyonel Asimilasyonu: Yezidiler Örneği

Salih AYDEMİR*

Özet

Çok kültürlü toplumlar, teorik bakımdan bütün asimilasyonlara karşı, her türlü inanç ve kültüre özgürlük tanıyan, farklılığın zenginlik olduğunu her fırsatta dillendiren toplumlar olarak tanımlanmaktadır. Bu toplumların bir başka özelliği de aşırı derecede bireyci olmasıdır. Bir toplumda bireyciliğin aşırı derecede olması doğal olarak o toplumdaki grup endekli oluşumları tehdit etmektedir.

Günümüz modern toplumları özgürlükçü değerlerini öne çıkartarak baskı altında gördüğü bütün dini ve siyasi gruplara kucak açmakta, onların hamisi olmaya soyunmaktadır. Ancak bir yandan da modern çok kültürlü toplumların bireyci yapısında, esası cemaate dayanan marjinal dini gruplar çözülmekte, asimilasyon tehdidi yaşamaktadır.

Bu çalışma boyunca bu diyalektik ilişki Avrupa'ya göç etmiş olan Yezidiler üzerinden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Çok Kültürlülük, Entegrasyon, Asimilasyon, Yezidilik

Abstract

The Existential Problems and Integrational Assimilation of Small Religious Groups in the Globalized World: The Case of Yezidis

At least in theory, multicultural societies are described as taking sides against all kinds of assimilation, freeing all beliefs and cultures and voicing

* Yrd. Doç. Dr. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Öğretim Üyesi, Osmanbey Kampüsü, Şanlıurfa, TR; saydemirs@gmail.com

the fact that differences enrich societies. Another feature of these societies is that they tend to be very individualistic. Extreme individualistic tendencies in a society naturally stand as a threat to groupings.

By highlighting its emancipating values, contemporary modern societies plays for homing and preserving all oppressed religious and political groups. Nevertheless, due to its individualistic structure, marginal religious groups based on communal relations are disintegrated and under the threat of assimilation.

Throughout this study, this dialectical relationship has been examined within the exemplification of Yezidis migrated to Europe.

Keywords: Globalization, multiculturalism, integration, assimilation, Yezidis.

Giriş

Din sosyolojisinin dini grupları incelerken ulaştığı sonuçlardan birisi, her yeni dinî grubun yeni bir dünya görüşü, değerler sistemi ve toplum düzenini de beraberinde getirdiği; diğeri ise, hiçbir dinî grubun, ortaya çıktığı kültür çevresinin etkisinden uzak olamayacağı, kültürel hayatın bütün kısımları ile yakın münasebet halinde bulunmak zorunda olduğu gerçeğidir.¹ Bu tespit doğrultusunda Yezidiler üzerinden küçük dini grupların çok kültürlü ortamlara entegrasyon ya da asimilasyon sürecini inceleyeceğiz.

Yezidiler, uzun yıllar Müslümanlarla bazı bölgelerde de Müslüman ve Hıristiyanlarla komşu köyler olarak veya bir arada inançlarına sınıksız bağlı bir şekilde varlığını sürdürmüşlerdir. Bu dini grup, 30-40 yıl öncesine kadar tamamen kırsal kesimde yaşayan, tarım ve hayvancılıkla uğraşan, çevresindeki diğer dini topluluklar tarafından *Dağlı Kürtler* veya *Dağ Kürtleri* olarak tanımlanan, inançları ile bağlantılı olarak tamamına yakın kısmı eğitimsiz, hatta okur-yazar dahi olmayan bir kitledir. 1980'lerden itibaren kısa süre içerisinde yüzde doksan beş den fazlası farklı nedenlerle çok kültürlü, küreselleşmenin ve modern Batı medeniyetinin merkezi konumunda olan başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın farklı ülkelerine göç etmişlerdir.

¹ H.Freyer, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi yayınları, 1964), s.64.

Toplumsal değişimin farklı alanlarını tanımlamada kullanılan¹ ve daha çok ekonomik alanda küresel sermaye ile birlikte anılan bir kavramdır olan kavram olan küreselleşme, modernleşme sürecinin bir uzantısı olarak yorumlanmıştır. Küreselleşmeyi birbirini izleyen beş ayrı süreçte ele alıp inceleyen R. Robertson; oluşum evresinin 15.yüzyıldan 18. yüzyıla kadar sürdüğünü, 1960'ların sonundan itibaren belirsizlik evresine girdiğini ileri sürmektedir.² Öte yandan Pieters gibi başka sosyologlar, Durkheim'in yapısalci teorisinin ve T. Parsons'un öncülüğünde gelişen işlevselci teorisinin evrilmesi ile modernleşme teorisinin ideolojik olarak sürüklendiği yolun küreselleşme teorisinde yeniden ortaya çıktığını savunmaktadırlar.³

Modernliğin evrildiği sonuçlardan birisi de çok kültürlülüktür. Daha çok II. Dünya Savaşı sonrasında görülen kültürel çoğulculukla karakterize edilen toplumlar için kullanılan çok kültürlülük, asimilasyoncu idealin karşıtı olarak tanımlanmıştır.⁴ Çok kültürlü olarak tanımlanan toplumlar aynı zamanda küreselleşme sürecinin de en önemli aktörleri olan toplumlardır. Bu toplumlar ve yaşanan çok kültürlü süreç, teorik bakımdan asimilasyon karşıtı, her türlü inanç ve kültüre özgürlük tanıyan, farklılığın zenginlik olduğunu her fırsatta dillendiren toplumlar olarak tanımlanmaktadır.

Robertson, her globalleşmenin aynı zamanda yerelleşmeyi kısırtacağını⁵ ifade eder ki, bu tez küçük dini grupların kimliklerine sahip çıkmaları ve varoluşları açısından anlamlı bir tespittir. Ancak buna karşın J. Stevens, çok kültürlü toplumlarda her kültürün kendini özgürce ifade edebildiği ve varlığını sürdürdüğü gibi yaygın bir yanlışın var olduğunu; çok kültürlü küresel dünyanın yerel kimlikleri ve kültürleri özgürlük veriyormuş gibi asimile ettiğini ifade etmektedir. Esasen birbirine karşıt görünen bu iki tespit ile ilgili şunu ifade edebiliriz ki, yerel kültürel değerler ve küçük dini topluluklar küresel ortamda daha özgürce varlıklarını sürdürüyor gibi görünürken farkında olmadan asimile olmaktadır. Bu süreci, J. Stevens'in yaptığı gibi toplumla bireyin öz bilincindeki çeşitli gerilimlerin diyalektiği

¹ Nalan Yetim, "Küresel Üretim Yapılarına Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel?", *Doğu Batı*, S.18., Nisan-2002. s.133.

² Roland Robertson, *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal (Ankara: Bilim ve Sanat yay., 1999), s.98-101.

³ Pieters J.N."Globazation as Hybridization", *Global Modernities içinde*, der. M..Featherstone, S. Lash ve R. Robertson, Londra:Sage." Uğur Kömeçoğlu, "Küreselleşme, Modernleşme, Modernlik", *Doğu Batı*, Yıl 5 , S.18., (Nisan-2002), s.12'deki alıntı.

⁴ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürçü, (Ankara: Bilim ve Sanat, 1999).

⁵ Roland Robertson, "Din ve Küresel Alan", Çev. İhsan Çapçioğlu, Ankara: AÜİFD C., XLIV, Sayı 2,(2003), s.257-272.

olarak nitelemek daha isabetli bir yargı olacaktır.¹

Klasik sosyoloji geleneğinin olsun, modernist toplum teorisyenlerinin olsun, temel varsayımları; “insanları bir nüfus içerisinde yaygın bir şekilde birbirine bağlayan çapraz ilişkilerin genişlemesi ile yerel cemaatler dâhil özgül alt nüfuslar içerisindeki grup içi ilişkilerin yoğunluğu ve şiddeti arasında bir değiş tokuşun var olduğudur”². Bu teorinin, çok kültürlü ortamların aynı zamanda bireyselleşmenin de radikal bir biçimde yaşandığı toplumlar olduğu; aşırı bireyselleşmenin, özünde kolektivite olan her türlü cemaat ve gruplaşmayı zorunlu olarak ortadan kaldıracığı şeklinde daha somut ifade edilen biçimlerine de rastlanılmaktadır.³

Küreselleşme ve sonuçları, esas konumuz olmadığı için ayrıntıya girmemekle beraber, küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı sonuçlara yönelik değerlendirmelerden “ötekine” yönelik olanlarına kısaca da olsa temas etmek gerekmektedir. Bunlar genellikle modernizm eleştirileri içerisinde farklı ifadelerle yer almakta ve çoğunlukla modernizm ve onun uzantısı olan süreçleri (burjuva, küreselleşme, çok kültürlülük vs.) asimile edici, emperyal süreçler olarak nitelemektedir. T. Eagleton, sürecin farklı kimliği, özelle evrenseli uzlaştıramamasını bir utanç olarak nitelemekte ve bu sürecin kendini kurduğu düzenin en beğenilen değerlerinden sayan mantığa yerleştirdiği eleştirisinde bulunmaktadır.⁴ Modernizm ve onun uzantısı olan küresel, çok kültürlü süreci emperyalizm kuramıyla açıklamaya çalışan F. Jameson, Marksist emperyalizm kuramlarının, kapitalist sızmaların üçüncü dünya ülkelerinde dolaylı ekonomik gelişmelere yol açacağını savunurken, modernizm ve onun devamı olan süreçlerin kendileri dışındaki ülkelerin ekonomisinin ötesinde edebiyat gibi sosyal alanlarını da sömürdüğünü ifade etmektedir.⁵

Dinlerin bu süreç karşısındaki durumunu incelerken küreselleşme sürecinde ortaya çıkan çok kültürlü ortam üzerinden değerlendiresek; ilk dönem pozitivist ve materyalist sosyologların anlayışına paralel bir anlayışla dinler arasında hiç ayırım yapmamış, hepsini bir kategoriye koymuş ve

¹ Jacqueline Stevens, *Devletin Yeniden Üretimi*, çev. Abdullah Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı Yay., 2001), s.23 vd.

² Peter Wagner, *Modernliğin Sosyolojisi*, Çev.Mehmet Küçük, (İstanbul:Sarmal Yay. 1996), s.259.

³ Jacqueline Stevens, *Devletin Yeniden Üretimi*, s.24

⁴ Terry Eagleton, Fredrick Jameson, Edward W. Said, *Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın*, Çev. Ş. Kaya, (İstanbul: Kabalcı Yay. 1993), s.32.

⁵ Terry Eagleton, Fredrick Jameson, Edward W. Said, *Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın*, s.45vd.

sosyal olaylar ve süreçler üzerinde herhangi bir etkisi olmayan edilgen bir realite olarak almış oluruz¹. Oysa modern din sosyologları bütün dinleri aynı kategoriye koymanın düşürebileceği değerlendirme yanlışlarına dikkat çektikten sonra, evrensel dinin tabiatının milli dinden farklı olarak taşıyıcısının fert olduğunu, evrensel dinde ferdin bağımsızlaşmış ve kendi varlığının farkına varmış olduğunu² ifade etmektedirler. Öte yandan dinsel bireycilik olarak nitelendirilen püritenizm, bireysel kurtuluşu Tanrıya karşı doğrudan sorumluluğun öne çıkmasında görmektedir³. Bu ifadeler bizi evrensel dinlerin ürettiği insan tipinin modern çok kültürlü ortama yabancılaşma çekmeyeceği veya modern çok kültürlü ortamın bireycilik-kollektivite ikilemi ile evrensel dinlerin örtüşmekte olduğu yargısına götürmektedir.

Bütün dinlerin teorik kitabî kuralları ile o dinin mensuplarının anladığı ve yaşadığı pratik uygulamalar arasında az ya da çok farklar olabileceğini biliyoruz. Dinlerin teorik boyutu ile insanî toplumsal deneyim boyutu arasında tarihin her döneminde bütün toplumlarda ve dinlerde görülen bu farklılığa dikkat çeken ünlü din bilimci Mircea Eliade; “kutsalı biz dünya yüzünde hiçbir zaman katıksız ‘saf’ ve ‘pür’ bir şekilde bulamıyoruz. O, dünya yüzünde, insan topluluklarında daima bir beşeri, toplumsal ve kültürel ortamda ve onunla sarmaş dolaş halde hayatîyet buluyor.”⁴ ifadesiyle, onu tecrübe edenlerin mutlaka kendi tarihî, ekonomik, kültürel özelliklerini yansıtacaklarını vurgulamaktadır. Bu kuralın en geçerli olduğu topluluklardan birinin Yezidiler olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Çünkü Yezidiler dinlerini kuşaktan kuşağa sözlü kültürle aktaran ve çeyrek yüzyıl öncesine kadar formel /örgün eğitime dini gerekçelerle karşı olan bir topluluktur. İşte bu topluluk yüzyıllardan beri dünyanın en güçlü tek tanrılı üç dinine karşı direnirken, küreselleşme sürecinde çok kültürlü toplumlar karşısında var olma ya da varlığını sürdürme mücadelesi vermektedir.

İletişim, ulaşım ve enformasyonun baş döndürücü bir biçimde arttığı, çok kültürlülüğün tüm yerel inanç ve kültürleri tehdit ettiği günümüzde büyük dinler olarak tanımlanan dinler dahi bu sürece direnememekte, en azından direnmek için adaptasyon gereği değişim geçirmek zorunda kalmaktadır. Bu süreç küçük dini gruplar için de ya yok olma ya da radikal değişikliklerle kendini yeniden kurma ve kurgulama gibi bir süreci beraberinde

¹ Niyazi Akyüz – İhsan Çapcıoğlu, *Anabaşlıklarıyla Din Sosyolojisi*, (Ankara: Gündüz Yay. 2008), s.78-92.

² Gustave Mansching, *Dini Sosyoloji*, çev. Mehmet Aydın, (Konya: Tekin Kitabevi, 1994), s.78.

³ Adil Çiftçi, *Din ve Modernlik*, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2002), s.85.

⁴ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, (İstanbul: İnsan Yay., 2000), s.53.

getirmektedir.

Yezidilik değişimden nasıl etkilenmektedir? Yok olmakla mı, ya da içerik, biçim, fonksiyon değişiklikleri ile bu sürece adapte olmakla mı karşı karşıyadır? Özellikle günümüzde radikal değişimin aktörleri olan dinamikler, Yezidileri bu süreçte nasıl etkilemektedir? Toplumsal değişim karşısında din, özellikle Yezidiler gibi kapalı toplum hayatına alışmış olan toplumların dini, mensuplarına ne kazandırmakta ya da kaybettirmektedir?

Yukarıda sıraladığımız çizgide çalışmayı gerçekleştirebilmek için; 1- Yezidiliğin teorik temellerini literatür tarama yöntemi ile, 2- Yaşayan Yezidilerden Türkiye’de bulunanlardan büyük çoğunluğu ile ve Avrupa’da yaşayanlarından geçici izin veya başka sebeplerle Türkiye’ye gelmiş olanlarıyla “odak grup görüşmesi” ile; yarı yapılanmış ve yapılanmamış görüşme ile veri toplanmıştır. Toplanan bilgiler, sosyolojik araştırma yönteminin gerektirdiği objektiflik ilkesi doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Araştırmaya konu olan topluluk Yezidiler olmakla birlikte, söz konusu topluluğun bir arada yaşadığı ve sosyal ilişkiler içerisinde olduğu diğer topluluklar ile de çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Yapılan “odak grup görüşmeleri”nin bazıları tamamıyla Yezidilerden oluşmuş, bazılarında da Süryani ve Müslüman katılımcılar bulunmuştur. Yezidi olmayıp da uzun yıllar onlarla bir arada yaşamış veya onlarla farklı ortam ve şartlarda bir arada bulunduğu için onları yakından tanıma olanağı bulmuş olan kişilerle de görüşmeler yapılmıştır. Bu türden yapılan görüşmelerden elde edilen veriler gözlem ve değerlendirmelerde kullanılmıştır. Araştırma çerçevesinde cenaze töreni, taziye, “Sor Çarşamba” olarak isimlendirdikleri dini bayram kutlamaları gibi dini ritüellerine gözlemci olarak katılma olanağı elde edilmiştir. Görüşme yapılan kişilerin isimleri belirtilmediği gibi her hangi bir biçimde kodlama da yapılmamıştır. Zira görüşme grup ile yapılmakla birlikte, çoğu zaman içlerinden birisi konuşmuş, diğerlerinin sessiz kalarak, tasdik ederek veya ilave açıklamalarla onaylayıp destek olmalarıyla yürütülmüştür. Böylesi görüşmeleri doğrudan konuşulan kişiye hasretmemek için kodlama uygun bulunmamıştır.

1. Kaynaklara göre topluluğun isim ve kimlik serüveni

Yezidilik, kimi rivayetlerde (kendi kaynakları) insanlığın var olduğu günden beri var olan, tüm dinlerin atası olan bir din¹, kimi kaynaklarda

¹ Mushaf-ı Reş, (Yayına hazırlayan), Maxmillian Bittner, Die Heiligen Bücher Der Jezidian Oder Teufelsanbeter, (Kurdisch und Arabisch), Wien 1913. (Bu derleme Yezidilerin kutsal kitapları olarak kabul edilen Kitab-ı cilve ve Mushaf-ı Reş’in Kürtçe Almanca ve Arapçaları ile Almanca

Zerdüştlüğün bir devamı veya kolu, İslam'ın bir mezhebi veya tarikatı, bazı rivayetlerde de bunlar Adi isminde bir Nesturi keşişin kurduğu Hıristiyan tarikatı olarak geçmektedir.¹

Yezidi kelimesinin kökeni ile ilgili tartışmalarda ortaya çıkan görüşlerde;

- i. Bunların aslının İran'ın *Yezd* şehrinde olduğu için bu ismi aldıkları,
- ii. Farsçada veya kutsal kitapları Mushaf-ı Reş'teki yaratılış efsanesinde zikredilen melek veya tanrı adına izafeten bu ismi aldıkları,
- iii. Kendilerinin kullandığı tanrıya tapan anlamındaki *Ezidi*, *İzidi* veya *İzdi* kelimesinden türediği,
- iv. Emevilerin birinci Halifesi Muaviye'nin oğlu *Yezid*'in takipçileri oldukları için bu ismi aldıkları gibi birçok iddia bulunmaktadır.²

Yezidi isminin kaynağı ve Yezidilerin kökeni ile ilgili tartışmalarda çoğunlukla Muaviye'nin oğlu *Yezid*'e bağlılıklarından dolayı onlara bu ismin verildiği ve Yezidilerin İslam dininin sapkın bir mezhebi olduğu görüşü genel kabul gören görüştür.³ Nitekim, 1980 yılında bu topluluk ile ilgili İçişleri Bakanlığı Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü'nün sorusuna Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vermiş olduğu cevapta "Yezidilik Müslümanlar arasında Hicri I. Asırda ortaya çıkan Haricilerin İbadiye Fırkasının kollarından biridir." denilmektedir.⁴ Bunun yanı sıra Yezidilere bu ismin verilmesi ile ilgili kendileri tarafından kullanılan "Tanrı beni yarattı" olarak açıkladıkları *aez da* (dam yerine) *Hudâ* kökünden veya ezdai kökünden geldiği tezinin de Muaviyenin oğlu *Yezid*'e bağlılıklarına atfedilmesi kadar dikkate alınması gerektiğini düşünüyoruz. Zira bu topluluğun yapısı oldukça katı, kapalı bir yapıdır. Yezidi olmanın temel şartlarının başında Yezidi anne ve babadan doğmak gelmekte ve Yezidi birisi Yezidi olmayan birisiyle evlendiğinde dinden çıkmış sayılmaktadır. Böylesi kapalı yapılarda topluluğun isminin inançlarıyla çok iç içe geçmiş olması beklenmelidir. Nitekim benzer yapıdaki Yahudilerin tanrı Yahve ismi ile ilişkilendirilmesi de böyledir.

çok geniş bir değerlendirmesinde oluşmaktadır. Mushaf-ı Reş burada 33 madde (ayet) olarak yer almaktadır.) Ayrıca, Mushaf-ı Reş'in Kütçe orijinal metninin Sincar nüshasını, Arapça metninin Musul nüshasını ve Türkçesini tercümesini Mehmet Sait Çakır yayınlamıştır. Bkz. M. Sait Çakır, *Yezidilik*, (Ankara: Vadi Yayınları, 2007), s.319. (Burada yayınlanmış olan nüshalar Bittner'in yayınladığı nüshadan önemli bir farklılık arz etmemektedir.)

¹ Roger Lescot, *Yezidiler*, İstanbul, 2001, s.17

² Ahmet Turan, *Yezidiler*, (Samsun: Eser Matbaası, 1993), s.3.

³ Roger Lescot, *Yezidiler*, (İstanbul: Avesta Yayınları, 2001), s.17; İ.A.Çubukçu ve N. Çağatay, *İslam Mezhepleri Tarihi*, (Ankara: AÜİF Yayını, 1977), s.219.; İ.A.Çubukçu, "Yaşayan Yezidilik", AÜİFD, S.37, s.24.

⁴ Ahmet Turan, *Yezidiler*, s.120.

1.1. Yezidiliğin Tarihi

Bir toplumun tarihi yazılırken, tarihi yazanlar, o toplumun içerisinde de dışından da olabilmektedir. Böyle olması tarihsel bilgilerin doğruluğunu kontrol etme açısından oldukça önemlidir. Yezidiler inançları gereği okuma yazmaya önem vermeyen, inanç ve kültürlerini şifahî olarak aktaran bir topluluk oldukları için kendi tarihsel geçmişlerini yazamamış, inanç ve kültürlerindeki değişimi kendi kaynaklarından takip etme olanağı bulamamış bir topluluktur. İlk defa bir Yezidi tarafından Yezidiliğin anlatıldığı kitap, 1934 yılında İsmail Bey Çöl tarafından “el-Yezidiyye Kadimen ve Hadisen” adıyla yazılmış ve XVI+136 sayfa olarak Beyrut’ta basılmıştır.¹

Yezidilerin tarihi ve inançları ile ilgili kaynakların verdiği bilgiler oldukça spekülâtif olup, tarihsel değeri olan belge olmaktan oldukça uzak bilgilerdir. Zira bu bilgileri iki kaynak beslemektedir ki bunlardan birisi kutsal kitapları olarak kabul edilen Mushaf-ı Reş (Kara Kitap), diğeri ise, Şeyh Adiy b. Müsafir’in hayat hikâyesidir. Kutsal kitaplarındaki anlatılar olsun, Şeyh Adiy b. Müsafir’in Hayatına ait bilgiler olsun efsanevi anlatıların içerisinde tamamen kaybolmuştur. Esasen böylesi dini grupların hayatında mitolojinin yeri çok önemlidir ve bunu yadırgamamak da gerekir.

Bu çalışma, yaşayan bir dinî topluluğun sosyolojik incelemesini esas almaktadır. Bu nedenle onların tarihsel kökenlerini bir tarihçi yöntemi ile ortaya koymak, çalışmanın esas konusunu teşkil etmemektedir. Ancak böylesi yapıların geçirdikleri tarihsel tecrübeyi ve mitolojik algıları dikkate almadan yapılacak inceleme ve değerlendirmeler eksik olacağı için konuyu kavramaya yardımcı olacak düzeyde tarihsel ve mitolojik verilere yer verilecektir.

Yezidilerin kutsal metinlerinden birisi olan Mushaf-Reş’te (Kara Kitap) onların kökeni bir efsane ile şöyle anlatılmaktadır:

1. Başlangıçta Allah kutsal sırrından bir inci yarattı ve Anfer adlı bir de kuş yaratarak inciyi bu kuşun sırtına koydu. İnci kırkbin yıl kuşun sırtında kaldı
2. Allah’ın yarattığı ilk gün Pazar günüdür. Bu günde Azrail adında bir melek yarattı. Bu her şeyin başkanı Melek Tavus’tur.
3. Pazartesi günü Melek Dardail’i yarattı. Bu Şeyh Hasan’dır.

¹ Beyrut Amerikan Üniversitesinde öğretim üyesi olan Dr. C. Zreik tarafından önsöz il yayınlanan kitap 1987 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniv. İlahiyat Fakültesinde Ahmet Turan yönetiminde, A. Zengin tarafından mezuniyet tezi olarak tercüme edilmiştir.

4. Salı günü Melek İsrail'i yarattı. Bu Şeyh Şemsettin'dir.
5. Çarşamba günü Melek Mikail'i yarattı bu Şeyh Ebu Bekir'dir.
6. Perşembe Günü Melek Cebrail'i yarattı. Bu Şeyh Secadüddin'dir.
7. Cuma Günü Melek Semrail'i yarattı. Bu Şeyh Nasuriddin'dir.
8. Cumartesi Günü Melek Nurail (nevrail)ji yarattı bu Şeyh Fahreddin'dir.
9. Allah Yedi yıl bekledikten sonra Melek Tavusu Melekler üzerine başkan yaptı.
10. Sonra Yeri, Yedi Kat Göğü, Güneşi ve Ay'ı yarattı.
11. Sonra Fahreddin Enes'i hayvanları, yırtıcı kuşları yaratarak onları hırkasının ceplerine koydu. İşte o zaman meleklerin refakatinde inciden çıktı. Meleklerden Fahreddin inciye yüksek sesle bağırdı. Bunun üzerine inci dört parçaya ayrıldı. İçinden su çıktı ve deniz oldu. Dünya deliksiz yuvarlak oldu.
12. Allah Cebrail'i bir kuş şeklinde yarattı. Onu, dünyanın dört köşesini yapması için gönderdi. Sonra bir gemi yarattı ve gemiye otuz yıl bindi. Akabinde gelerek Laleş'e oturdu ve dünyaya bağırdı. Deniz dondu, dünya meydana geldi ve sallanmaya başladı. Sarsıntı dursun diye Cebrail iki inci parçasına emretti. Bir parçasını yerin altına diğer parçasını göğün kapısına koydu. Sonra semaya güneş ve ay'ı yerleştirdi. İncinin parçalarından da gökyüzünü süslemek için yıldızlar yarattı. Bunları gökyüzüne astı.
13. Yeryüzünde süs olsun diye meyve veren ağaçlar ve bitkiler yaratıldı. Sonra ferş üzerinde arşı yarattı.
14. O zaman Allah: ey melekler, ben Âdem ile Havva'yı yaratacağım ve Âdem'in vücudundan da Şehid b. Cerra'yı vücuda getireceğim. Ondan yeryüzünde bir millet türeyecek, o millet de Melek Azazil yani Melek Tavus'a hürmet edecektir. Bu millete Yezidi milleti denilecektir dedi.
15. Bundan sonra Şeyh Adiy b. Müsafir Şam topraklarından laleşe gelecektir.
16. Sonra Allah Kara Dağ'a indi ve haykırdı. Otuz bin melek yarattı. Bu melekler kırk bin sene kendisine ibadet ettiler. Sonra onları Melek Tavus'a teslim etti ve göklere çıkarttı.
17. Sonra Allah Kudüs topraklarına indi. Cebrail de toprak su, hava, ateş getirdi. Bunların karışımından olan ilk insan Âdemi yarattı ve kudreti ile ona ruh verdi. Cebrail'e Âdem'i cennete götürmesini ve orada buğdaydan başka her nimetten yemesini emretti. Âdem burada yüz yıl kaldı.
18. Yüz yıl sonra Melek Tavus Allah'a: "Eğer Âdem bu meyveden yemezse

insan nesli nasıl çoğalır” diye sordu. Allah da ona: “Bütün emir ve komutayı sana bıraktım” dedi. Bunun üzerine Melek Tavus Âdem’e gelerek: “buğdaydan yedin mi” diye sordu. Âdem: “hayır Allah beni bundan yemeyi yasak etti”. Melek Tavus ona: “buğdaydan ye, senin için daha hayırlı olur” dedi. Âdem buğdaydan yedikten sonra karnı şişti ızdırap çekmeye başladı. Melek Tavus da onu cennetten çıkarttı, bıraktı, kendisi göğe yükseldi.

19.Âdem pislik çıkaracak yeri olmadığı için sıkıştı. Allah ona bir kuş gönderdi. Kuş gagalaya gagalaya bir yer açtı ve Âdem de rahatladı.

20.Cebrail Âdem’e yüzyıl görünmedi. Bunun üzerine Âdem yüz yıl üzüldü ve ağladı.

21.O zaman Allah, Cebrail’e Havva’yı yaratmasını emretti. Cebrail’de Âdem’in sol koltuğunun altından Âdem’i yarattı.¹

Yezidilerin, etnik köken olarak kendi kökenleri ile ilgili inançlarının ve tarihsel geçmişlerini algılama biçimlerinin temelini yaklaşık olarak bu metin oluşturmaktadır. Araştırma boyunca birçok yezidi ile yüz yüze saatlerce süren görüşmelerde bulunduk, kendileriyle yarı yapılanmış görüşme formu soruları ile ve yapılanmamış sorularla yaptığımız mülakatlarda kutsal kitaplarının metnini görmüş ya da okuma olanağı bulabilmiş hiçbir Yezidi’ye rastlayamadık. Buna rağmen kutsal metinlerinde anlatılan yaratılış efsanesinin özüne uygun bir biçimde kendilerini seçkin görme anlayışını bazen açıktan ifade ederek, bazen de örtülü bir biçimde davranışlarına yansıtarak gösterdikleri görüşme ve gözlemlerle tespit edilmiştir.

2. Sılanın Kimliğinden Gurbetin Ekmeğine, Gurbetin Ekmeğinden Sılanın Kimliğine: Yezidi Cemaatinin Son Yıllarda Yaşadığı Gelgitler

Bu bölümde Türkiye’de yaşayan, Avrupa’da yaşayıp çeşitli nedenlerle memleketine gelmiş olan Yezidiler ve onlarla komşuluk ilişkisi içerisinde olan Müslümanlarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular değerlendirilecektir. Kendileriyle yapılan görüşmelerde bazı hassasiyetleri dikkate alınarak ilk görüşmeden sonra ses kayıt cihazı kullanılmamış, bunun yerine izin alınarak cevapları yazıyla kaydedilmiş ve görüşme bitiminde gözlem ve edindiğimiz intibalar uzun uzun not edilmiştir. Bütün bu hassasiyetlerin nedeni, bölgede yaşanan terörün bu inanç ve etnik topluluğu doğrudan etkiliyor olmasıdır. Bu topluluğa kendilerinden farklı inanç sahibi olan halk ve devlet görevlileri tarafından bazı bölgelerde örgüte yardım ve yataklık edebilecek grup, bazı bölgelerde de korucu ve devlet destekçisi,

¹ Maxmillian Bittner, *Die Heiligen Bücher Der Jezidian Oder Teufelsanbeter*, s.24-32.

hatta ajanı olarak bakılmaktadır.

Yezidilerde de “yezidi” ismi hem dini bir topluluğa hem de etnik bir topluluğa işaret etmektedir. Bunların etnik ve dinsel topluluk olmaları;

1- Bu dine dışarıdan birisinin girmesine izin verilmemesi ve

2- İster kız olsun, ister erkek, Yezidi olmayan birisi ile evlenmeyi kesinlikle yasaklayan (bu yasağı ihlal eden dinden çıkmış sayan) kuralın yüzyıllar boyunca ödünsüz uygulanmasından kaynaklanmaktadır.

Bu çalışma çerçevesinde yapılan odak grup görüşmelerinde olsun, yapılanmış soru formu ile ve yapılanmamış sohbet tarzı görüşmelerde olsun bütün katılımcılara dinlerinin temel ritüellerinin neler olduğu, sabah ve akşam güneşe karşı yapılan ibadet (dua)oruç, hac; yezidi inancı açısından yemesi yasak olarak algılanan yiyecekler, doğum, sünnet, evlilik, ölüm vs. sorulmuş, ne düzeyde bildikleri dinlerinden haberdarlık düzeyleri belirlenebilecek derecede sorgulanmış, bu ibadetleri yerine getirip getirmediikleri, dualarını bilip bilmedikleri biliyorsa orijinal şekliyle bize okumaları istenerek tespit edilmiştir. Elde edilen verilere göre;

Cemaatin kognitif yapısının tam bir homojenlik göstermediği, malumat düzeyinde bilgi olarak dini ritüellerin adını, yüzeysel olarak şeklini hemen hepsinin bildiği tespit edilmiştir. Buna karşılık dua metinlerinin orijinal (kürtçe) kalıbını görüşme yapılan 100 kadar Yezidi’den Türkiye’de yaşayan sadece yedi kişinin okuyabildiği, bunların da birisi şeyh, birisi (mürid) diğer dördü peşimam ve birisi de fakir sınıfından birinin eşi (bayan) belirlenmiştir. Öte yandan Almanya’da yaşayan bir cenaze nedeniyle gelmiş 30-40 yaşlarında altı yezidi genç ile yapılan görüşmede bir kutsal kitaplarının olup olmadığı varsa adını bilip bilmedikleri sorulup hepsinin kutsal kitaplarının varlığından haberdar oldukları, ancak hiç birinin adını bilmediği tespit edilmiştir.

Görüşme yapılan katılımcılardan bir kısmının dualarının orijinal metnini kalıp dua olarak olmasa da, içeriğini Türkçe olarak ve yaklaşık olarak bildikleri görülmüştür. Ayrıca dört ailede Yezidiliğe ait yazılı doküman bulunmuştur. Bunlar; bir ailede yazarı bulunmayan küçük dua kitapçığı, bir ailede yazarı belli olmayan Türkçe dua kitapçığı fotokopisi, bir ailede Yezidilik üzerine yapılmış bir lisans tezi (Davut Okçu Yezidilik, A.Ü. İlahiyat Fak) kitap olarak basılmış ve bir kişide de Kürtçe yezidi dini bilgiler, dualar içeren bir kitaptan ibarettir.

Mardin’in Nusaybin İlçesi Çilesiz Mezrasında bir taziyeye katılma olanağı bulduk ve taziye esnasında Almanya’da yaşayan bir grupta yaklaşık 10-15 kişi ile (rakamları kesin vermememizin nedeni üç saat kadar süren

görüşmeye ilerleyen saatlerde yeni katılan ve ayrılanlar olmuştur) görüşülmüştür. Gruba genel olarak komşu köylerdeki diğer Müslüman ve Hıristiyanlarla ilişkilerini sorduğumuzda birkaç metre ötede oturan 20-25 kişilik topluluktaki Müslümanları tek tek göstermişler ve aynı masa etrafında olduğumuz grubun içerisinde iki Müslüman olduğunu (göstererek)belirtip birisinin yakınlarının kirvesi olduğunu ifade ederek;

“Kardeş gibiyiz, özellikle düşün, ölüm gibi cemaat gerektiren her işimizde Allah razı olsun koşar gelirler. Bizim de üzerimize düşen ne olursa yaparız.” şeklinde ifadelerle içinde yaşadıkları cenaze törenindeki katkı ve yardımlarına işaretlerle teşekkür etmişlerdir.

Buna karşılık “aynı inançtan olanların ilişkilerinde bile zaman zaman uyuşmazlık tartışma hatta kavga olurken hiç anlaşmazlık olmaması biraz yapay ve zoraki olmasına işaret değil mi?” şeklindeki sorumuza, Müslüman olan;

“Eskiden bunlar Avrupa’ya gitmeden önce bizim kendi aramızda, Müslüman komşumuzla ilişkilerimizde tartışma, anlaşmazlık ne kadarsa oluyorsa, bunlarla da o kadar olurdu, ama şimdi bunlar Almanya’dan birkaç haftalığına misafir geliyorlar ve köyde kalan yedi aile de onların bize emaneti gibi, onun için bizim tartışacak, hır gür edecek durumumuz olmuyor”. cevabı vermiş, diğerleri de verilen cevabı desteklemişlerdir.

Yapılan diğer birçok görüşmelerde de Yezidilerin Müslümanlarla ilişkilerini tespit amacıyla benzer sorular tekrarlandığında benzer cevaplar alınmış; büyük çoğunluğu yurt dışına göç etmiş toplulukla Müslümanların ilişkileri tarihsel farklılığa dayalı anlaşmazlık, ötekileştirme, dışlama ve ayrımcılık üzerine olmaktan bütünüyle çıkmış, misafir olmanın zorunlu sonucu olarak kısa süreli sıcak, samimi kaynaşma ilişkisine dönüşmüştür. İlişkilerdeki bu iyileşmede göç etmiş olan Yezidilerin ekonomik durumlarındaki iyileşme ve geride bırakılan arazinin kullanımından kaynaklanan ekonomik menfaate dayalı ilişkinin de büyük katkısının olduğu gözlemlenmiştir.

Çilesiz mezrasında yapılan bu odak görüşmede katılımcılara Almanya’da inançlarına yönelik bir baskı görüp görmedikleri, ibadetlerini yapıp yapamadıkları, çocuklarının dinlerini öğrenme imkânları sorulduğunda;

“Çok özgürüz, Yezidi Kültür ve Dayanışma Derneği, bir araya gelip kimliğimize sahip çıkabildiğimiz, kültürümüz yaşadığımız, isteyen ibadet edebileceği mahallelerde evlerimiz bulunmaktadır. Boş zamanlarımızda burada bir araya geliyoruz, çocuklarımızı da alıp götürürüz. Oraya gelen Şeyhlerimiz, pirllerimiz çocuklarımıza dinimizi anlatır, öğretir. Bu bakımdan

hiçbir sıkıntımız yok” cevabı vermişlerdir.

Bunun üzerine katılımcılara tek tek sen sabah güneş doğarken hiç dua yaptın mı? Sorusuna bu görüşmede “*evet*” yanıtı veren hiç olmamış, kalıp olarak bu duayı bilen olup olmadığı sorulduğunda, hiç bilene rastlanılmamış, sürekli etraflarında “*şeyh*”, “*pir*”, “*peşimam*” gibi dini sınıftan olanların var olduğuna, toplu olarak yaptıkları faaliyette bir dua okunması gerekirse bunların yapabildiğine atıfta bulunmuşlardır.

Dindarlığın kesin ve somut bir ölçütü bulunmamakla birlikte, bazı göstergeler bir dinin mensubunun dini ile ilişkisinin düzeyi hakkında fikir vermek bakımından anlamlıdır. Bunun en somut göstergeleri de genellikle ibadetler ve dini törenlerle ilgili göstergelerdir. Görüşme yapılan bu topluluğun dinlerine bağlıları ibadet ve dini törenler bakımından zayıf görünmektedir. Buna karşın güçlü bir mensubiyet bilinci ve üst kimlik olarak dinlerini görme eğilimi bulunmaktadır.

Mardin’in bir başka ilçesi Midyat’ın bir köyünde evine bir gece misafir olduğumuz bir Yezidi ile birkaç seans süren görüşmeler yapılmıştır. Bu kişi mürit sınıfından birisi olmakla beraber sosyal statüsü ve çevresi itibariyle oldukça etkili, eşleri (iki evli) ve çocukları Almanya’da yaşadığı için yılda birkaç kere Almanya’ya gidip her bir gidişinde birkaç ay kalmaktadır. Bu Yezidi ile yaptığımız görüşmelerden ilkinde bir Süryani, iki Müslüman ve Almanya’dan yıllık izin kullanmak üzere gelmiş iki Yezidi bulunmuş, zaman zaman bunlar da cevaplara katılmış ya da ek açıklamalarda bulunmuşlardır. Ayrıca kendisi ile baş başa oldukça ayrıntılı konuları derinlemesine konuşma olanağı elde edilmiştir. Midyat ilçesinde yaşayan bir Süryani görüşme için köye gitmemize ve tanışmamıza yardımcı olmuş ve ilk görüşmemizde bulunmuştur.

Yezidilerin etnik kökeninin ne olduğu sorusunu “*Kürt müsünüz?*” açıklamasıyla detaylandırdığımızda; “*hayır biz Ezdaiyiz, Ezdai ayrı bir ırktır ve bu ırkın mensupları aynı zamanda Yezididir. Başka kavimden olan bu dine giremez.*” şeklinde Yezidilerle ilgi çoğu kaynakta yazılanların ve yaşayan Yezidilerin birçoğunun algısının hilafına bir cevap ile karşılaşmıştır. Bunun üzerine soru daha radikal bir biçimde “*son yıllarda terör örgütü PKK ve taraftarlarının etnik ideolojilerinin bir gereği olarak Kürt milli kimliğini oluşturmak için bir Kürt milli dini bulmak gerektiği buna en uygun dinin de Yezidilik olabileceği*” gibi bir anlayış içerisinde olduklarını düşünüyor musunuz? sorumuza; “*biz onların atası olsak çatışmaya götürdükleri Yezidi çocuklarını en ön safa koyup da zaten tükenmiş olan Yezidi soyunu iyice kurutmaya kalkışmazlar. Bu tamamen ideolojik ve politik bir tavidir.*” şeklinde cevaplamıştır. Midyat’ın bütün Yezidi köyleri Avrupa’ya göç etmiş,

bu görüşmelerin yapıldığı köyde birkaç yaşlı kalmış ve Almanya'ya yerleşmiş olanlardan bazıları köye çok görkemli villalar (tamamlanmış üç adet ancak yarı inşaat ve temel aşamasında olanlarla yedi adet) yaptırmışlar. Çok kültürlü ortama entegrasyon ya da asimilasyon sorunları bu ve buna benzer bazı davranış ve konuşmaları neticesinde sorgulanmıştır.

Yapılan lüks evleri işaret ederek "Almanya'dan dönmeyi düşünerek mi yapıyorlar?" sorumuza; "*hocam kim memleketine dönmek istemez, ama bizim çocuklar ve çevremiz iş, güç, kurdukları düzen çok zor görünüyor, dönmek istiyoruz fakat beceremiyoruz.*" diyor. Neden dönmek istediklerini, sorduğumuzda; "*bizim inancımız da Müslümanlarınki gibi domuz etini haram olarak görür, ama Almanya'da yaşayan çocuklarımız yiyorlar. Bir yezidi hanımın kıyafetlerinden birisi topuğuna kadar kapatan bir don bulunuyordu, şimdi Almanya'da yaşayan kadınlarımızın bacağında don yok. Benim babam 94 yaşında öldü. Annemden başka kadın tanımamıştı, oğullarım... hocam konuşurma beni,*" diye derin bir iç geçirerek, inançlarından uzaklaşmakta olduklarının tedirginliğini ifade etmektedir. Bu konuşma üzerine, orada var olan Yezidi örgütlerinin dernek, ev vs. buralarda yapamayabileceklerini sorduğumda; "*Hocam o örgütlerin hepsi ihtiyaçtan doğuyor, can çekişiyoruz, acaba neslimizi koruyabilir miyiz? diye örgütleniyoruz ama nafile, yeni nesil ne dil biliyor ne din, ne örf, ne haya, ahlak, örgütlensek ne olacak*". Ama bunu size Almanlar yaptırmıyor ki, bu yaşanılan ortamın şartları ve sizin çocuklarınızın tercihi, dediğimizde, çocuğunun okulundaki bir öğretmenle aralarında geçen tartışmayı aktarıyor. "*Alman öğretmen çocuğuma, Hz. İsa'nın tanrı olduğunu söylemiş. Haber gönderdim benim çocuğuma bunları öğretmeyin biz Yezidiyiz bize göre İsa tanrı falan değil dedim. Öğretmen terbiyesizlik etmiş babanın akli ermez demiş. Bunun üzerine okula gittim...*" burada öğretmenle yaptığı tartışmadaki hakaret ve küfürleri sıralayarak, kendisinin çok sert tepki gösterdiğini başka velilerin böylesi olayları takip etmediğini ifade ettikten sonra "*Hocam, hiç kimse kimseyi kendi haline bırakmıyor. Bizim Alman vatandaşlığı almış köylülerimizden birkaçı buraya villa yaptırınca Alman hükümeti bunu takip etmeye başladı biraz önce birlikte geldiğiniz Süryani'ye mesafeli durmamızın sebebi Alman hükümeti ile ilişkisi olabileceği kuşकुमुzumuzdur*" diyor. "Buradaki Müslümanlarla ilişkileriniz nasıl" şeklindeki sorumuza "*Biz onların kestiği hayvanın etini yeriz, onlar bizim kestiğimizi yemezler, nüfus cüzdanımıza Yezidi yazdırmazlar, ama ölümüze ağlar, düşünümüzde oynar beraber üzülür, beraber seviniriz.*" gibi sitemi de romantizmi de bir arada olan bir ilişki biçimini özetlemiştir.

Çocuğunun öğretmenin Hıristiyanlık propagandasına tepkisinden

hareketle Almanya'nın Yezidilere karşı tutumunu sorgulayarak; "sizin tepkinizin sertliği ile alakalı olmasın, bildiğimiz kadarıyla Almanya Yezidilere kucak açmış ve isteyen her Yezidi Alman vatandaşlığı alabiliyor" dediğimizde; "Almanya'ya ilk girişimde beni dört saat sorguladılar. Bu kadar uzun sürmesinin nedeni, vatandaşlık talebimiz olduğu zaman ülkemizin aleyhinde konuşmamız bekleniyor ve ben olumsuz hiçbir şey söylemedim. Bu bana dört saate mal oldu. Eğer Türkiye'de baskı altındayız. Bize haksızlık, zulüm yapıyorlar gibi laflar etsem yarım saatte gönderirlerdi" demiştir. Öte yandan, Alman hükümetinin köye villa yaptıranlara gösterdiği tepkiye benzer bir tepkiyi, Adana'da bir banka şubesine para yatıran birisine de gösterdiğini aktarmıştır. Bir Yezidi'nin Adana'da bir banka şubesinde açtığı bir hesaba Almanya'da yaptığı tasarruftan 100 bin Euro civarında bir parayı yatırmış, bunu Alman hükümeti her nasılsa tespit etmiş ve o vatandaş Türkiye'den Almanya'ya dönerken sınırda bu paradan dolayı uzun süre sorgulanmıştır. Esasen bu araştırmada konu, hükümetlerin küçük dini gruplara sağladığı özgürlük, entegrasyon veya asimilasyon politikaları değil, çok kültürlü sürecin spontane olarak küçük dini grupları dönüştürmesi açısından incelenmektedir. Ancak söz konusu sürecin yönetici aktörlerinin sürecin seyrine doğrudan müdahaleleri de konuşmanın seyri esnasında ortaya çıkmıştır.

Midyat'ta evinde misafir olduğumuz ve birçok konuyu ayrıntılı konuştuğumuz (yukarıda bahsedilen) Yezidi ile bir gün sonra Batman'ın Beşiri ilçesinde bulunan Yezidi grupla görüşmek üzere gittik. Yezidilerin Pir sınıfından dört kişi, Fakir sınıfından vefat etmiş bir Fakir'in eşi ve iki müridin eş ve çocuklarının bulunduğu grup görüşmesi yapılmıştır. Bu görüşmede bulunanların tamamı Türkiye'de yaşıyor olmakla birlikte, hepsinin başta çocukları olmak üzere birinci derece yakınları Avrupa'da yaşamaktadır. Pir sınıfından olanlar, birkaç yıl öncesine kadar Avrupa'da yaşıyorken, geri dönüş yapmış kişilerdi. Bunlara niçin gittikleri ve niçin döndükleri sorulduğunda; "Geçim derdiyle, ekmek parası için ve bölgemizdeki terör olaylarından kaynaklanan huzursuzluktan kaçmak için gittik." cevabı verdiklerinde, "sayılan gerekçeler ortadan kalktı mı ki döndünüz?" sorumuza "ekonomik bakımdan Almanya ile memleketimiz arasındaki fark azaldı, terör de eskisi gibi önüne gelen herkese saldırmaktan ziyade askerle çatışma veya siyaset yapmaya uğraşıyorlar, doğrusu oralar bize göre değil buna bir de memleket hasreti eklenince.." bu sırada söze giren birisi, "hocam buraların dağı, taşı, toprağı burnumuzda tütüyor, hatta mezardaki ölülerimizi bile özlüyoruz." şeklinde cevap vermiştir. "Orada dininizi yaşamanıza bir mani mi vardı?" Sorumuza; "hayır hiçbir mani yoktu. Ama

çocuklarımızın dinden imandan haberi yok, göstermelik bazı işler,” bu sırada söze giren birisi “bizim dinimiz orada Hıristiyanlık gibi oluyor” diyor. Bununla neyi kastettiğini sorguladığımızda masanın üzerinde bir tabakta duran boyanmış yumurtayı gösteriyor ve “bu dün ‘Sor Çarşamba’ idi, onu kutlamak için kaynatılmış yumurtadır. Almanya’ya gitmeden önce böyle kutlama bilmezdik, buna bizi Almanlar zorlamadı ama illaki taklit ediliyor” diyerek çok kültürlü ortamda baskın kültürün diğer alt kültürleri etki altına alarak asimile edişine işaret etmektedirler.

Bir başka görüşme de Midyat’a Güven Köyü’nden gelmiş olan bir özürü çocuğu dışında iki kızı, bir oğlu Almanya’da yaşayan yaşlı bir Yezidi ile yapılmıştır. Bu kişi de çocuklarının yanına, Almanya’ya ara sıra gidip geldiğini, Almanya’da yaşamayı sevmeyi, tercihinin doğup büyüdüğü topraklar olduğunu, ifade etmiştir. Yezidiler çocuklarına isim verirken bir arada yaşadığı Müslümanlarla aynı isimleri kullanıyorlar. Ancak bu görüşmeyi yaptığımız aile istememize rağmen çocuğunun isminin Süryan olduğunu söyleyince, Süryanilikle ilişkilerinin olabileceği düşüncesi ile bu ismin nereden geldiğini sorguladığımızda, kızlarından birisinin adını Suriye, birisinin adını da Türkiye koymak istediğini, nüfus memuru uygun bulmayınca “Süryan ve Türkan olarak isimlendirdiğini ifade etmişlerdir. Bu kısa diyalog üzerine, Suriye ve Türkiye tercihinin kafiye kaynaklı ses tercihi mi, yoksa bu ülkelere duyulan bir muhabbet mi olduğunu sorguladığımızda; “benim ömrüm Suriye’de ve Türkiye’de geçti. Bu topraklar vefalıdır. Ben de bu topraklara vefa göstermek istedim,” biçiminde bölgesel değerlere bağlılık ifade etmeye çalışmıştır. Esasen görüşülen bu yaşlı Yezidi çocuklarına isim verirken henüz Avrupa ile ilişkileri bulunmamakta ve Avrupa endeksli bir tavır ve tepki olmaması beklenmektedir. Ancak, gurbet-sıla ilişkisi ve muhtemelen Avrupa’da yaşayan torunlarının kendi yerel değerlerinden uzaklaşıyor olmalarının fark edilişi, derin bir tepkiye dönüşebilmektedir. Çocuklarına bu isimler verilirken yerel inancın çok kültürlü ortama entegrasyonu veya asimilasyonu gibi bir konu gündemde olmasa da, telaffuz edilip sorgulanırken ortaya konulan tavır, bu insanların bu süreçten hâlihazırda etkilenmekte olduklarını göstermektedir. Bu sırada; “ama çocuklarınızın Avrupa’da varlıklı olması, sizin burada rahat etmenize, onların sizi koruyup kollamasına neden olmuyor mu?” sorumuza; “oradan sadece para geliyor, biz neler kaybediyoruz. Torunlarım bu şartlarda sizin kadar bizimle oturmuyorlar,” demiştir. Şartlardan kastettiği, iki küçük odalı düzensiz kenar mahalle-köy evi ortamını torunlarının beğenmemeleri ve sonucunda aynı ortamı paylaşmaya uzun süreli tahammül göstermemeleridir.

Bu tespitler doğrultusunda belirtmeliyiz ki, modern çok kültürlü toplumlarda, küçük dinler, ibadet ve dini törenler gibi daha doğrudan ve saf din mensupları tarafından tecrübe edilme alanlarının, değişmekte veya bir alanda odaklanmakta olduğu dindarlıklarının işlevinin değişmekte olduğu değerlendirmesine sevk etmiştir. Geleneksel toplumlarda dinlerin birçok işlevi olmakla beraber, esas işlevi, dinsel ve üyelerini sırf dini bakımdan örgütleyen kurumlar olmasıdır. Şüphesiz bu toplumdaki dinlerde, mensuplarına mensubiyet bilinciyle birlikte, grup kimliği kazandırma işlevi bulunmaktadır. Oysa modern çok kültürlü toplumlarda, bu dinlerin dinsel öğelerinin oldukça zayıfladığı, dinin din formatından adeta kimlik aracına dönüştüğü görülmektedir.

Yaşadıkları coğrafyada var olan bütün dinlerin, temel kutsal değerlerinin, ritüellerinin hemen hemen tamamının, hatta dinlerin kaynağının atasının kendi dinleri Yezidilik (ezidilik- ezdâîlik) olduğunu savunuyorlar. Görüşme yaptığımız hiçbir Yezidi, kutsal kitaplarını görmemiş olsa da, tıpkı kutsal kitaplarında anlatıldığı gibi, bir yandan, tek tanrılı din olduklarını, tek tanrılı dinlerin ilkinin kendi dinleri olduğunu ileri sürüyorlar, öte yandan bütün tek tanrılı dinlerde kötülüğün sembolü, tanrının lanetli varlığı kabul edilen şeytanı (Melek-i Tavus),* kutsal olarak niteliyorlar. Yüzyıllardan beri bir arada yaşadıkları dinî topluluklarla, bir yandan aynı din mensubu gibi uyum ve ahenk içerisinde, öte yandan da radikal farklılıklarını koruyarak sürdürdükleri çelişkili, çatışmacı tutumlarından da ödün vermemektedirler.

Yezidiler, yakın zamana kadar Türkiye, Irak Suriye, İran, Ermenistan ve Azerbaycan sınırları içinde yaşamaktaydılar. Yaşadıkları bölge, tarih boyunca birbirinden çok farklı birçok dinin yaşadığı ve tarihin derinliklerinde kaybolduğu bir bölgedir. İslâm, Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi bugün dünya nüfusunun yaklaşık yarısının inancını oluşturan, son birkaç bin yıldır insanlığın kültür ve uygarlığının belirleyicisi olan, dinlerin doğup geliştiği ve varlığını hala sürdürmekte olduğu bölgedir. Buna rağmen bu küçük topluluğun, inançlarını yitirmeden sürdürebilmiş olmalarında, toplumsal yapılarının önemli etkisi bulunmaktadır.

Yezidiler, endogaminin (iç evlilik) yüz yıllardan beri ödünsüz bir biçimde her iki cinsiyete uygulandığı bir topluluktur. Öyle ki, tarih boyunca varlıklarını sürdürmelerinin, hem de yakın zaman kadar hemen hemen hiç değişmeden sürdürmelerinin en önemli sebebi bu olsa gerek. Başka dinden

* Şeytan kelimesi Yezidiler tarafından tabu olarak görülüyor ve kesinlikle bu kelime kullanılmıyor. Hatta Müslümanlar tarafından bu kelimenin kasıtlı olarak yanlarında kullanılmasını kendilerine hakaret olarak niteliyorlar.

olan birisi ile evlenen kız veya erkek Yezidi, dininden ve doğal olarak cemaatten aforoz edilmekte ve herhangi bir biçimde geri dönüş olanağı bulunmamaktadır.

Yezidilerin yaşadıkları bölgede toplumsal yapının esasını aşiret yapılanması oluşturmakta ve bütün dinsel topluluklar kendi aralarında aşiret düzenini, özdeş dini grup (aşiret-din) olarak devam ettirmektedirler. Aşiret tipi toplumsal yapılanma, Yezidiler için de geçerli temel bir örgütlenme biçimidir. Ancak, Yezidilerin toplumsal yapısının esas belirleyicisi, inançlarına dayalı katı kast sistemidir. Sistem, önce Müridler ve Ruhanîler olmak üzere iki ana gruba sonra da Ruhanîler kendi aralarında yedi sınıfa ayrılmaktadır. Bunlar; 1-Mîrler, 2-Şeyhler, 3-Pîrler, 4-Fakîrler, 5-Peşîmamlar, 6-Kavvallar, 7-Köçekler 'den oluşmaktadır.

Başka din mensupları ile evlenmeyi yasaklayan katı iç evlilik kuralları, cemaat içi farklı toplumsal sınıf üyelerinin birbiri arasında da geçerlidir. Yani alt sınıftan birisi üst sınıftan birisi ile evlenememektedir. Yapı korunduğu sürece denetim mekanizması devam etmektedir.

Günümüzde bu topluluğun mensuplarının çok büyük bir bölümü Avrupa'da (Almanya) yaşamaktadır. Topluluğun modern çok kültürlü toplumsal yaşam ile karşılaşması ile geçirebileceği sosyal değişme incelenirken, en öncelikli varsayımımız geleneksel dinsel değerlerinin modern toplumsal yaşamın algıları ile çatışması durumunda yapılacak yorumlarla esnetileceği, şeklindeki varsayımdır. Bunun en tipik örneği olarak da; kast sisteminin çağdaş toplumların değerlerine uymadığı için uğrayacağı yorumlamalarla yapılacak esnekleşmeydi. Ancak Avrupa'da yaşayan ve dinsel ritüelleri yerine getirme bakımından, inanç ve kutsal kitap ile ilgili sorularımıza cevap verirken, dinleri ile bağlantılarının oldukça zayıf olabileceğini tahmin ettiğimiz katılımcılara dahi kast sistemi ve kastlar arası evlenme yasağı sorulduğunda; "*keçi ile koyun evlenir mi*" gibi bir değerlendirmeye, grup içi hiyerarşik yapıyı değişebilen sosyal statü olarak değil, ontolojik farklılık olarak algılayan, çok derin bir değer yargısına sahip oldukları tespit edilmiştir. Öte yandan, aynı görüşmede bulunan ve İstanbul'da yaşayan bir Yezidi, eşinin Ermenistanlı bir Yezidi olduğunu belirtmiş, ancak başka görüşmede, tesadüfen bu kişinin eşinin Ermenistanlı bir Yezidi değil, Ermeni olduğu ifade edilmiştir. Modern şartlara inançlarını entegre edemeyince, modern ortamın zorladığı davranışı gizledikleri görülmüştür.

2.1. Yezidi İnanç ve İbadetlerindeki Marjinallik ve Dinî Partikülarizm

Bir grup ya da bireyin marjinalleşmesinden söz edilirken, o grup ya da bireyin dini, siyasi, ekonomik güç konumlarına ulaşmalarının engellenmesine atıfta bulunulur.¹ Marjinalleşme, grup ya da bireyin bizzat kendisinin marjinalleşmeyi tercih etmesi veya başka toplumların karşısındakine bakışı ile ilgilidir. Marjinalleşme, hangi taraftan kaynaklanırsa kaynaklansın, marjinalleşen grup ayırımın ve ötekileşmenin nesnesi haline gelir. Şüphesiz ki, hiçbir grup ya da birey, dışlanma anlamında ayırımın ve ötekileşmenin nesnesi olmayı tercih etmez. Ancak onu, başka tercihleri, inançları ve davranışları zorunlu ve spontane olarak marjinal konuma getirir.

Yezidilerin inançları ile ilgili öncelikle belirtilmesi gereken husus, bu topluluğun sistematik bir teolojisinin (kelâm) olmamasıdır. Topluluğun kendisi ümmî bir topluluk olduğu ve tarih boyunca mitolojik anlatıların sözlü aktarımı dışında bir bilgileri bulunmadığı için büyük dinlerdeki gibi bir inanç sistemi ile karşılaşılmaz. Bunların inançları ile ilgili, çerçevesi net belirlenmiş bir sistemden çok, temel kavramlardan bahsetmek daha isabetli olacaktır. Bugüne kadar bu topluluk üzerinde yapılan çalışmalar, büyük dinlerdeki gibi sistematik düzenli olmasa da bir inançlar kategorisi vermektedir. Ancak bunların hangilerinin kendilerine özgü, *özgün inanç*, hangilerinin, kültürel etkileşim çerçevesinde bir arada yaşadıkları inanç grupları ile bağlantılı olduğu çok açık değildir. Bu topluluğun inançları ve ibadetlerinde başta Zerdüştilik olmak üzere, İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik etkileri dikkat çekmektedir. Ancak "Melek Tavus" özel isimlendirme biçimiyle şeytani kutsayan ve yer yer tanrılaştıran anlayışla, çok derin ve tarihsel bağları olan bu dinler karşısında marjinalleşen bir tercih sergilemektedirler.

Öte yandan, böylesi dinlerin bir diğer özelliği, dini partikularizmi çok öne çıkartan bir anlayışın yaygın olmasıdır. Partikularizm; insanın kendi inançlarının en doğru inanç olduğuna inanması, diğer dinlere ve din mensuplarına bakışını bu çerçevede oluşturmasına işaret eder. Partikularizm, dinî inancın bir alt boyutu olarak da değerlendirilmektedir.²

Yezidiliğin kutsal kitabı Mushaf-ı Reş'te anlatılan yaratılış efsanesinde; "O zaman Allah: Ey melekler, ben Âdem ile Havva'yı yaratacağım ve Âdem'in vücudundan da Şehid b. Cerra'yı vücuda getireceğim. Ondan yeryüzünde bir millet türeyecek, o millet de Melek Azrail yani Melek Tavus'a hürmet edecektir. Bu millete Yezidi milleti denilecektir, dedi."³ ifadeleri yer alır. Bu ifadelerle, insanlık Yezidiler ve Âdem'in soyundan gelen diğer insanlar

¹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Marjinalleşme mad.

² M.Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat*, (İstanbul: İşaret Yay., 1993), s.98.

³ McMill Maxmillian Bittner, *Die Heiligen Bücher Der Jezidian Oder Teufelsanbeter*, s.28.

biçiminde bir ayırım yapılarak, dinî partikülarizmin temelleri, etnik partikülarizmle birlikte, bir inanç formu olarak atılmaktadır. Kendileri ile görüştüğümüz Yezidilerin dinî bilgileri çoğu zaman malumat düzeyinde, yüzeysel, folklorik bilgi türü gibi olsa da dinleri ve soylarının seçkinliği söz konusu olduğunda hepsinin ayrıntılı bilgilere dahi oldukça vakıf oldukları görülmüştür. Bu tutum onlarda güçlü bir dini partikülarizm algısı olarak kendini göstermektedir. Bu, başka din mensupları ile toplumsal ilişkilerine, genellikle Yezidi kızları başka dinden birisi ile evlendiği zaman, kızın yakınlarının çeyrek asırdan fazla küs kalması, kızlarını aforoz etmeleri gibi davranışlara oldukça radikal bir biçimde yansımaktadır.

Gerek Mushaf-ı Reş'te anlatılan öyküde kendilerini üstün ırk ve din temsilcileri olarak görmeleri gerekse ezogamiye (dış evlilik) karşı sert tutumlarında, dinî partikülarizm anlayışı çok açık bir biçimde görülmektedir. Yezidilerin dinî partikülarizm anlayışları bunlarla da sınırlı olmayıp çok daha ırkçı ve elitist, anlayış ve uygulamalarla kendini göstermektedir. Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde görüşme yapılan bir Yezidi'ye, kaynaklarda kendilerinden İslam Dini'nin bir mezhebi olarak bahsedildiği, erkek çocukların sünnet ettirilmesi, Laleş'de yapılan Hac ibadetlerindeki bazı benzerlikler ve domuz etinin haram olarak görülmesi gibi uygulamaların bunu desteklediği söylendiğinde; "Müslümanlar bunları bizden almışlar" cevabı vermiştir. Bunu bir espri mahiyetinde olup olmadığını anlamak üzere irdelediğimizde Yezidiler arasında Hac ile ilgili "*Şeyh Adi Hac ile ilgili her şeyi Arabistan'dan Laleş'e getirmiş Araplara sadece kara taşı (Hacer'ul Esved) bırakmış*" inancı olduğunu ifade etmiştir. Kökenleri üzerine süren diyalog devam ettiği için Zerdüştî kökenleri sorgulandığında; "*bizim dini tören, ibadet ve muamelatımızın kaynağı Zerdüştîliktir fakat onların atası Yezidilerdir.*" gibi partikülarizm algılarının son derece radikal olduğunu yansıtan yaklaşımlar sergilemiştir.

Daha önce de sık sık belirttiğimiz gibi, Yezidilerin dinleri hakkındaki bütün bilgileri şifahi ve yüzeysel olmakla beraber, dinî partikülarizm algıları hepsinde ortak bilgi ve kültür olarak canlılığını sürdürmektedir.

2.2. Melek Tavus ve Tanrı İnancı

Her ne kadar kendilerini tek tanrılı bir din olarak görseler ve kendileri hakkında "şeytana tapanlar" biçimindeki yargıya kızsalar, hatta "şeytan" kelimesini tabulaştırıp ağızlarına almasalar da, kutsal kitaplarında Âdem'e yasak meyve yedirme olayı gibi, kendilerinin de hafızasında var olan betimlemelerde 'melek tavus' şeytan'ı çağrıştırmaktadır. İster diğer

meleklerle ilişki ve hiyerarşik yapıdaki yeri bakımından, ister bir Yezidinin kendisini dinsel kimliği bakımdan tanımladığında olsun Melek Tavus'a inanç öğeleri arasında verdiği yer, en temel inanç öğesi olarak göze çarpmaktadır. Zaten kutsal kitaplarında yaratılış gününün ilk gününde yaratılan melekler Panteonunun başında yer alan bir melek olarak anlatılmaktadır.

Tanrı inancı ile ilgili hem kutsal kitaplarında, hem de dualarında ve kendi ifadelerinde, bir yaratıcı tanrıdan bahsedilmekte ve genellikle de Yezidiliğin kökeni olarak zikredilen, İslam'ın tanrısı gibi tasvir ve tasavvur edilmektedir. Ancak zaman zaman Melek-i Tavus olarak nitelendirdikleri varlığı, tanrı olarak ifade etmeseler de tanrı statüsünü zımnen vermiş oldukları görülmektedirler.

Daha önce de belirttiğimiz gibi teolojisinin olmaması, bunlarla ilgili inançları tespit ederken zorlamaya sebep olmaktadır. İnanç sistemleri, temel birkaç özgün inanç kavramı dışında, yaşayan yezidiler tarafından fazla bilinmemekte ve detaylandırılmamaktadır. Bunun yanı sıra, dinin törensel boyutu dediğimiz, dinî bayramlar ve ibadetler daha belirgin olarak varlığını sürdürmektedir. Yezidilerin bugün büyük bir çoğunluğu, temel ibadetleri olan güneşin doğuşu ve batışına karşı yapılan sabah ve akşam dualarını dahi bilmemektedir. Yine birçoğunun bu ibadeti de yapmadığı tespit edilmiştir. Ancak bilgi olarak "Yezidiler neye, nasıl ibadet eder?" şeklindeki bir soru karşısında; bütün Yezidilerin ilk refleksi olarak, sabah ve akşam güneşe karşı yapılan duayı bildiği tespit edilmiştir. Buna karşın çok az sayıda Yezidinin bu ibadeti yerine getirdiği, yukarıda da belirttiği gibi, bu ibadetin dualarının orijinal şeklini eksiksiz ezbere okuyabilenlerin ancak yedi kişi olduğu tespit edilmiştir.

2.3. Türkiye'deki Yezidilerin Müslüman Çevresi ile İlişkileri

Toplum tanımlanırken bir boyutu olarak da "sonsuz ilişkiler ağı" oluşuna atıfta bulunulur. Küçük topluluklar, özellikle çevresi tarafından marjinal grup olarak algılanan topluluklar, söz konusu olduğunda bu ilişkileri kavramak, onları doğru kavramsallaştırmalarla ifade etmek toplumun bütününe kavramak üzere yapılacak sosyolojik çözümlere oldukça yardımcı olacaktır.

Küresel, çok kültürlü dünya ile entegrasyon ve asimilasyon sıkıntısı yaşayan Yezidilerin, yaşadıkları bu süreci doğru analiz edebilmek için, onların göç öncesi ve sonrası Müslüman çevreleri ile olan ilişkilerini de dikkate almak gerekmektedir. Yezidiler Avrupa'ya göç etmeden önce, tamamı köy veya mezralarda yaşayan topluluklardır. Öyle ki, küçük ilçe veya

kasaba düzeyindeki yerleşim birimlerinde dahi yaşama tecrübesi kazanmadan modernliğin ve çok kültürlü ortamın uç noktası sayılacak ülkelere göç etmişlerdir. Bu göç öncesi ve sonrası kendi toplumları ile ilişkilerinde sorunlar yaşamışlardır. Öyle anlaşılıyor ki, göç etmeden önce Müslümanlarla aralarındaki ilişkilerde ortaya çıkan sorunların çoğu, inanç farklılığından çok, ekonomik temele dayalı sorunlardır. Arazi ve mera kullanımlarında, aşireti güçlü olanların baskısından, bu topluluğun mensuplarının da etkilenmiş oldukları anlaşılmaktadır. Bununla beraber Yezidiler, bunu bir kin davasına dönüştürmek istemedikleri için bugün açıkça dile getirmemektedirler. Bazıları çok özel görüşmelerde “*fakirken pek yüzümüze bakmazlardı,*” gibi ifadelerle dile getirmişlerdir. Öte yandan sıradan ilişkilerde alışılmış ve kanıksanmış davranışlarında, zaman zaman iki farklı inanç grubunun ilişkilerinde olumsuz izler bırakabildiği tespit edilmiştir.

Yezidilerin ilişkilerini, önce cemaat içi (kendi aralarındaki) ilişkiler ve komşu olarak yaşadıkları diğer inanç grupları ile ilişkiler şeklinde ikiye ayırabiliriz. Kendi aralarındaki ilişkileri, yüzyıllardır değişmeden süregelen ve öyle anlaşılıyor ki, topluluğun devam ettirmekte oldukça kararlı olduğu, hiyerarşik yapılanma esasına dayanmaktadır. Diğer (Müslüman çevreleri ile olan) ilişkilerini de;

1. İdari otorite (devlet) ile olan dikey ve resmi (formel) ilişkiler
2. Birlikte yaşadıkları Müslüman çevre ile olan yatay (enformel) ilişkiler, olarak ayırabiliriz.

Araştırma çerçevesinde odak grup veya derinlemesine mülakat çerçevesinde yapılan görüşmelerde, araştırmaya konu olan topluluğun yönetim erki ile olan ilişkilerinde, bölgede yaşanan etnik teröre bağlı, doğrudan kendilerinden kaynaklanmayan, kendilerinin dışındaki sınıflandırmalardan tedirgin oldukları gözlemlenmiştir. Bununla birlikte çok basit sayılabilecek resmi uygulamalar, yeterli açıklamanın yapılmamasıyla birleşince cemaatte derin bir kırgınlık ve serzeniş nedeni olmaktadır. Bunun en tipik örneğini, nüfus hüviyet cüzdanlarının din hanesine, dinlerinin “Yezidilik” olarak yazılmaması oluşturmaktadır. Görüşme yapılanların birçoğunun kimliği resimlenerek de tespit edilmiş olan bu uygulama, 1980 yılında İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan bir yazışmanın sonucunda ortaya çıkmış hukuki bir prosedüre dayanmaktadır. Nüfus ve vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığına yazdığı bir yazı ile Yezidilerin Din mi yoksa mezhep mi olduğunu sormuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı bu soruya; “Yezidilik Müslümanlar arasında Hicri birinci asırda ortaya çıkan,

Haricilerin İbadiye Fırkasının kollarından birisidir,” şeklinde cevap vermiştir. Bunun üzerine Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, mezhep olarak değerlendirip, “din hanesine mezhep yazılamaz”, hükmüyle hareket etmiştir. Bunun uygulaması da; isterlerse Müslüman yazdırabilecekleri, istemezlerse boş bırakılma, tire, çarpı veya nokta gibi işaretlerle işaretlenme şeklinde olmuştur. Bu uygulamanın Yezidiler arasında, devlete karşı içten içe bir kırgınlık duymalarına neden olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, hiçbir Yezidi’ye hukuki prosedür açıklanmadığı için de ayırıcılık ve aşağılama gibi anlaşıldığı da tespit edilmiştir. Öte yandan, bazı yezidi gençlerinin terör örgütüne karışmış olması, bazı devlet görevlilerinin Yezidi cemaatini teröre yardım ve yataklık eden topluluk olarak değerlendirmesine neden olmuştur. Bu konuyu dile getiren bir Yezidi; *“herhangi bir aşiret mensubu terör örgütüne katıldığı zaman, o aşiret terör örgütüne yardım ve yataklık ediyor diye değerlendirilmez de neden Yezidiler toplu yargısız infaz edilir,”* diye ifade ederken sitemkâr bir tavır içerisinde olduğu ses tonuna dahi yansımıştır.

Öte yandan Müslümanlarla sosyal ilişkileri açısından, özellikle düğün, cenaze gibi sosyal hayatın dönüm noktası sayılabilecek törenlerde son derece içli dışlı olmalarına rağmen, Müslüman çevreleri tarafından, Yezidi komşularının kestiği hayvanın etinin yenmemesine, (çok açıklamaları da) alındıkları tespit edilmiştir. Bunu; *“biz onların kestiğini yeriz, onlar bizim kestiğimizi yemiyorlar, sırf onları memnun etmek için her hangi bir tören veya ziyafetimizde hayvan kesmek için Müslüman komşularımızı çağırırız”* biçiminde ifade etmektedirler. Görüşmelerin ileri aşamalarında, güvenmiş olduğu gözlenmekte ve sorgulandığında da Müslümanlara da devlete de bu iki konudan dolayı sitemlerini ifade etmektedirler. Bu ilişkide, Yezidilere komşu olan Müslümanların tutumu, yukarıda bahsedilen Diyanet İşleri Başkanlığı’nın görüşü ile çelişki oluşturmaktadır. Zira aynı dinin farklı mezhebi olarak görülmesi halinde, bunların kestiğinin helal olarak değerlendirilmesi, çok basit bir fıkıh kaidesidir.

Büyük bir tarihsel dönemi, kapalı toplum hayatı içerisinde geçirmiş olmalarına rağmen, kendileri ile barışık, çevresindeki çeşitli grup ve yapılarla oldukça sağlıklı sosyal ilişkileri olan bir topluluk oldukları görülmüştür. Zaman zaman yakın döneme kadar etraflarına çizilen çizginin dışına çıkamamaları, özellikle çocuklarının dışlanma ve aşağılanmasına neden olduğu için sosyal ilişkilerini bozacak, toplumsal yaşamdan dışlayacak, marjinalleştirecek davranış kalıplarıyla karşılaşmış olsalar da, bu gün oldukça sağlıklı ilişkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar açıkça ifade edilmese de, bunda Yezidilerin Avrupa’ya göçlerinin, hem göç

edenlerin ekonomik durumunun gelişmiş olmasına, hem de geride kalan çok az sayıda Yezidi'nin büyük toprağı işlemeden kaynaklanan ekonomik iyileşmenin bu topluluk mensuplarının ekonomik açıdan güçlenmelerini sağlamasına neden olmuştur. Bu ekonomik gücün diğer büyük dini topluluk (Müslümanlar) üzerinde, önemli etkisi olmuştur. Göç öncesi, bazı yörelerde Müslümanlar, Yezidilerin farklılığını, marjinal grup oluşunu öne çıkartıp, onları ötekileştirirken; göç sonrası, ortak tarih ve kültürel geçmişlerini hatırlamayı tercih eden bir tutumu benimsemişlerdir.

Sonuç

Hâkim küresel Batı kültürünün, yerel kültürlere, kendi ontolojik sınırlarını ve görünürlüğünü tehdit etmediği sürece, varlık şansı tanıdığını/tanıyacağını, aksi takdirde entegrasyonel asimilasyondan başka çareleri olmadığını söyleyebiliriz. Bu çalışma ile doğrudan ilgili olmamakla birlikte, son yıllarda Avrupa'da yaşanan minare ve burka tartışmaları sınırsız özgürlükler diyarı Avrupa ülkelerinin tahammül sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğini göstermesi bakımından ilginç göstergeler sunmuştur.

Bugün Yezidilik; bir dinin salt dinsel işlevleri diyebileceğimiz, dindar insanın dinini yaşayacağı inançlar, ibadetler olarak, Yezidiler tarafından uygulanan bir din gibi değil, topluluğun kendini ifade etmek üzere öne çıkarttığı kimlik aracı olarak varlığını sürdürmektedir. Öte yandan, modern dünyanın değerleri arasında çok zorlanacağını tahmin ettiğimiz kast sistemi, katı bir biçimde sürdürülmekte ve din ile hiçbir organik bağı kalmamış insanlar olarak niteleyebileceğimiz denekler tarafından bile, insanlar arasındaki kasta bağlı sınıflaşmanın son derece doğal olduğu ifade edilmiştir. Ancak, çok kültürlü ortamın baskısı grubun varlığının devamını sağlayan bu sistemi çökertmemiş gibi görünse de, Ermeni kız ile evlenip de Ermenistanlı bir Yezidi ile evlendim diyen genç örneğinde olduğu gibi, örtülü asimilasyon örneklerini de ortaya çıkarmaktadır.

Çok kültürlü sürece Yezidilerin tepkisinde, iki grubun tepkisinin ayırt edilmesi gerektiği gerçeği ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi, kırk elli yaş üzeri olup, Türkiye'de inançlarının yüzyıllardır yaşadığı ortamda doğmuş ve geleneksel değerlerinin tamamını gelişimine paralel geleneksel öğrenme süreçleri ile kazanmış olanlardır. Bunlar Avrupa'da çok kültürlü ortamda yaşayanların inançlarından ve geleneklerinden uzaklaşacağı endişesi içerisindedirler. İkincisi, genç kuşak diyebileceğimiz kırk yaş altı, Avrupa'da doğmuş veya küçük yaşta göç etmiş, modern çok kültürlü ortamın şartlarına adapte olmuş, günlük hayatlarında din, folklorik bir ayrıntı gibi duran

kuşağın anlayışıdır. Yezidilerin çeyrek asırdan fazla süredir Avrupa'da inançlarını şu veya bu şekilde sürdürüyor olmaları, bu iki kuşağın veya grubun birbirini denetleyerek sürece direnmelerindedir. Ayrıca, Yezidi inanç ve kültürünü yaşatma dernekleri ve çeşitli isimlerle cemaati bir arada tutmak üzere açılmış olan evler de bu inanç grubunun varlığını sürdürüyor olmalarına katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Akyüz, Niyazi; Çapcıoğlu, İhsan, *Anabaşlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Ankara: Gündüz Yay., 2008.
- Bittner, Maxmillian. Die Heiligen Bücher Der Jezidian Oder Teufelsanbeter, (Kurdisch und Arabischd), Wien 1913.
- Çakır, M. Sait. *Yezidilik*, Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- Çiftçi, Adil, *Din ve Modernlik*, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2002.
- Çubukçu, İ.A.. Çağatay, N. *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ankara: AÜİF Yayını, 1977.
- Çubukçu, İ.A. "Yaşayan Yedilik", AÜİFD, S.37, s.24.
- Eagleton, Terry; Jameson, Fredrick; Said, Edward W., *Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın*, Çev. Ş. Kaya, İstanbul: Kabalcı Yay. 1993.)
- Freyer, Hans. *Din Sosyolojisi*, Çev. Turgut Kalpsüz, Ankara: Ankara Üniversitesi yayınları, 1964.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*, (İstanbul: İnsan Yay., 2000), s.53.
- Köktaş, M.Emin *Türkiye'de Dini Hayat*, İstanbul: İşaret Yay., 1993.
- Kömeçoğlu, Uğur. "Küreselleşme, Modernleşme, Modernlik", *Doğu Batı*, Yıl 5 , S.18., (Nisan-2002)
- Lescot, Roger. *Yezidiler*, Çev., Ayşe Meral, İstanbul: Avesta Yay., 2001.
- Mansching, Gustave. *Dini Sosyoloji*, Çev. Mehmet Aydın, Konya: Tekin Kitabevi, 1994.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat, 1999.
- Robertson, Roland. *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal Ankara: Bilim ve Sanat yay., 1999.
- Robertson, Roland. "Din ve Küresel Alan", Çev. İhsan Çapcıoğlu, Ankara: AÜİFD, C. XLIV, Sayı 2,(2003).
- Stevens, Jacqueline. *Devletin Yeniden Üretimi*, çev. Abdullah Yılmaz İstanbul: Ayrıntı Yay., 2001.
- Turan, Ahmet. *Yezidiler*, Samsun: Eser Matbaası, 1993.
- Yetim, Nalan. "Küresel Üretim Yapılarına Kültürel Yanıtlar: Ulusal-Yerel?", *Doğu Batı*, S.18., Nisan-2002.
- Wagner, Peter. *Modernliğin Sosyolojisi*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Sarmal Yay. 1996.